

DVA RADA AUGSBURŠKOG ZLATARA JOHANNA ZECKELA IZ POČETKA 18. STOLJEĆA U SENJU I OSIJEKU

Augsburg je predstavljao jedan od najjačih i najkvalitetnijih centara zlatarstva u Njemačkoj, te mu je kvalitetom svojih zlatarskih proizvoda u Njemačkoj jedino konkurirao Nürnberg.

U 17. stoljeću i u prvoj polovici 18. stoljeća dominira Augsburg svojim zlatarskim proizvodima čitavim evropskim tržištem.

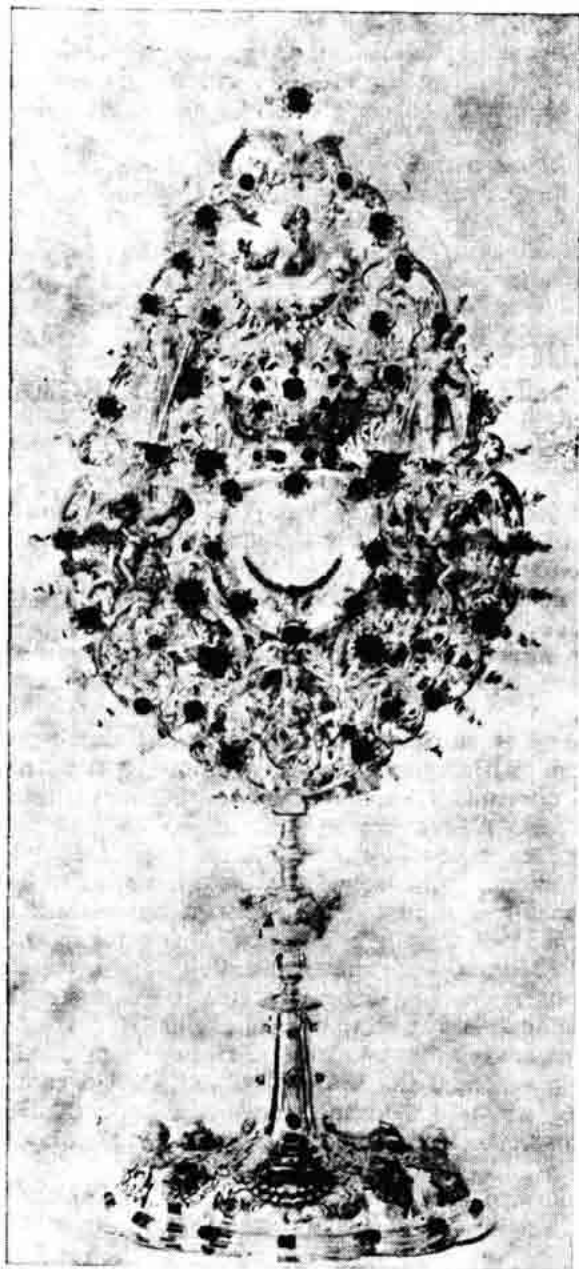
Austrijski plemići i crkva naručuju stoga tokom 17. stoljeća predmete sakralnog i profanog zlatarstva gotovo isključivo kod tadanjih vodećih augsburških majstora.

I u dijelovima Hrvatske, koji su se tokom 17. i 18. stoljeća nalazili pod vrlo snažnim kulturnim, političkim i umjetničkim utjecajima Austrije, nalazimo u našim samostanima, crkvama i kapelama na izuzetno kvalitetne radove augsburških zlatara s kraja 17. i početka 18. stoljeća.

Nakon četrdesetih godina 18. stoljeća ne nabavljaju se više augsburški proizvodi za naše sakralne objekte, jer ih sve više potiskuju i zamjenjuju radovi austrijskih, naročito bečkih i gradačkih zlatara u samostanima, crkvama i kapelama u kontinentalnom dijelu Hrvatske (sjeverozapadna Hrvatska, Slavonija) kao i dijelu Hrvatskog primorja (Senj).

Ta promjena nije nimalo čudnovata ako se uzme u obzir da je austrijski barok u onom svom sjaju, veličanstvenosti, umjetničkoj zrelosti i suvremenom miješanju i asimiliranju utjecaja talijanskog juga, francuskog zapada i holandskog sjevera triumfalno nastupio tek krajem 17. stoljeća i u samoj Austriji, tj. nakon konačne pobjede nad Turcima kod Beča, kako bi svoj puni zamah i vrhunac svoje kreativne snage i moći dostigao u prvoj polovici 18. stoljeća.

Sa snažnim i kvalitetnim razvitkom austrijske barokne umjetnosti i umjetnog obrta u 18. stoljeću razvijalo se usporedno i zlatarstvo, koje je u 18. stoljeću postiglo zamjernu visinu kvalitete i umjetničkog oblikovanja, te su se i u samoj Austriji i u austrijskim nasljednim zemljama u to vrijeme sve više i više nabavljali i tražili proizvodi austrijskih majstora. Tako se i od početka 18. stoljeća nadalje i kod nas sve češće nabavljaju za naše samostane, crkve i kapele proizvodi vještih i vrijednih bečkih zlatara, i to naročito od sredine 18. stoljeća nadalje, dok radove augsburških zlatara nalazimo samo još u prvoj polovini 18. stoljeća.

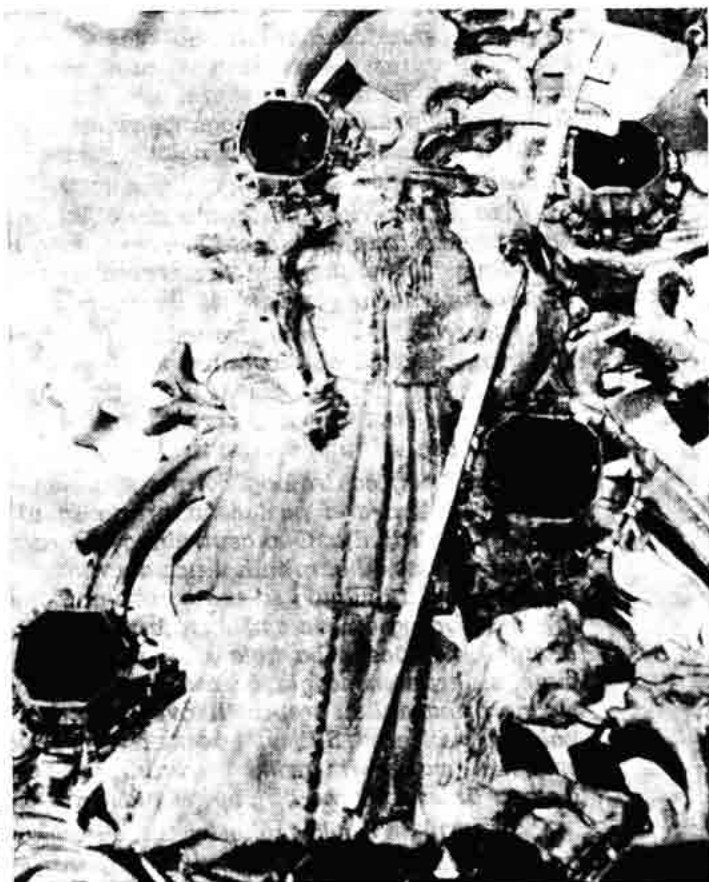

Sl. 138. — Senj, Riznica stolne crkve, pokaznica, rad Johanna Zeckela između 1726—1728. g.

U drugoj polovini 17. i početku 18. stoljeća dominira u samostanima, crkvama i kapelama Hrvatske smirena i dostojanstvena elegancija, plemenita suzdržanost dekorativnih elemenata i visoka zanatska vještina i kvaliteta augsburških zlatara.

U sakralnim objektima Hrvatske sačuvano nam je nekoliko izuzetno kvalitetnih radova augsburških zlatara s kraja 17. stoljeća kao npr. veličanstvena srebrna i pozlaćena monstranca-relikvijar Presvete krvi Isusove ukrašena na bazi medaljona od emajla, rad Caspara Rissa von Rissenfelsa u župnoj crkvi sv. Trojstva u Ludbregu, kao i njegova srebrna kadionica u Franjevačkom samostanu u Karlovcu, zatim srebrna i pozlaćena monstranca iz župne crkve sv. Trojstva u Ludbregu, rad Jacoba Lutza, kao i raskošno ukrašena monstranca Hansa Wildta iz godine 1684, dar generala Josipa grofa Herbersteina u Franjevačkom samostanu u Karlovcu¹, te srebrni kalež sa simbolima pasije, rad Ludwiga Schneidera s kraja 17. ili početka 18. stoljeća u Franjevačkom samostanu u Slavanskom Brodu². Iz prve polovice 18. stoljeća ističu se radovi augsburških zlatara Gottlieba Menzela i Johanna Heinricha Menzela iz godine 1726—1737 u biskupskoj riznici u Đakovu.³

Ovim radovima augsburških majstora u Hrvatskoj možemo pribrojiti i dva kvalitetna i dragocjena predmeta crkvenog zlatarstva i to raskošnu srebrnu monstrancu biskupske riznice u Senju kao i pozlaćeni srebrni kalež crkve Preslavnom Imenu Marijinom u osječkom Donjem Gradu, koji predstavljaju vrijedne radove značajnog augsburškog zlatarskog majstora Johanna Zeckela iz početka 18. stoljeća.

Sl. 139. — Senj, Riznica stolne crkve, pokaznica, detalj Sv. Jeronim.

1. SENJ — RIZNICA SENJSKO-MODRUŠKE BISKUPIJE

MONSTRANCA, pozlaćeno srebro, poludragulji i dragulji visina 83 cm, baza (oval) 29,3 × 23,6 cm

Veličanstvena i raskošno ukrašena srebrna i djelomično pozlaćena monstranca u obliku sunca sa ovalnom barokno profiliranom bazom ukrašenom sa 12 crkvenih poludragulja brušenih na način cabochona. Gornji dio baze ukrašen je sa 8 prikucanih srebrnih akantusovih vitica. Ove prikucane srebrne akantusove vitice uokviruju sprijeda na bazi veliki ovalni medaljon od emajla, koji prikazuje »Posljednju večeru«. Iznad medaljona smješten je veliki modri kamen nalik na safir vezan u srebro, a iznad njega drugi kamen intenzivno crvene boje, brušen u obliku cabochona. Sa svake strane tog centralnog medaljona na bazi prikucani su ukrasi srebrnih akantusovih vitica u čijim se centrima nalaze zeleni, smaragdima slični, kamenovi vezani u pozlaćeno srebro. Na stražnjoj strani baze smješten je u centru ovalni medaljon od emajla u okviru od prikucanih srebrnih akantusovih vitica, u kojem je prikaz »Raspetog Krista između Madone i sv. Ivana Evanđeliste«. I ovaj medaljon ukrašen je modrim i crvenim kamenovima vezanim u pozlaćeno srebro. Sa svake strane tog medaljona prikucani su ukrasi od srebrnih vitica akantusa u čijim se centrima nalaze zeleni kamenovi vezani u pozlaćeno srebro. Sa lijeve i desne strane baze prikucani su bogati ornamenti srebrnih akantusovih vitica u čijim se središtima nalaze plastično oblikovane glavice krilatih anđelčića.

Izduženo i vitko pozlaćeno postolje ukrašeno je raznobojnim kamenovima žute, ljubičaste i crvene boje, te završava nodusom u obliku oble jabuke, koji je ukrašen sa tri plastično izvedene i prikucane srebrne glavice krilatih anđelčića.

Centralni otvor monstrance srcolikog je oblika i uokviren pozlaćenim barokno oblikovanim oblicima ukrašenim sa 8 komada velikih okruglih i brušenih ljubičastih kamenova. Zlatna lunula ukrašena je sa 12 krvavo crvenih i brušenih kamenova (možda granata) i sa jednim modrim tirkizom.

Iznad tog centralnog otvora smještena je bogato ukrašena barokno oblikovana pozlaćena kruna sa ukrasom od 14 raznobojnih poludragulja. Oko centralnog otvora moćnika vije se širok srebrni vijenac od baroknih vitica akantusova lišća obogaćen figuralnim prikazima kao i sa 42 raznobojna poludragulja. Na donjem dijelu srebrnog okvira smješten je maleni i plastično izvedeni lik Madone, kraljice neba koja sjedi na barokno oblikovanim oblacima, sa krunom na glavi i žezlom u ruci. S njene lijeve i desne strane prikazani su srebrni likovi lebdećih anđelčića sa granama palme u ručicama. S lijeve i desne strane bogatog srebrnog okvira smješteni su reljefni prikazi krilatih anđelčića, koji u svojim ručicama drže slobodno obješene i plastično oblikovane turribulae.

U gornjem dijelu monstrance, sa svake strane velike barokne krune, smješteni su pozlaćeni reljefni likovi sv. Jerolima sa

raspelom u ruci i velikim križem, sa širokim plosnatim šeširom na glavi i sa ležećim lavom do svojih nogu, a sa desne strane stojeći lik sv. Jurja odjevena u odoru rimskog vojnika, sa kacigom na glavi, oklopom i plaštem, te velikim kopljem u ruci. Iza lika sv. Jurja prikazana je aždaja. Na vrhu okvira monstrance prikazan je sjedeći reljefni lik Boga oca od pozlaćena srebra sa plastično modeliranom glavom i trokutastom aureolom iz koje izbijaju zrake svjetlosti. Bog otac ljevicom blagosivlje, a u desnici drži zemaljsku kuglu. Iznad reljefa Boga oca plastično je prikazan Duh sveti u liku srebrne golubice iznad koje se nalazi pozlaćeni križ jednakih krakova. Oko čitave monstrance vije se krug pozlaćenih i uzdrhtalih zraka svjetlosti.

Ova raskošna monstranca obilježena je mjesnim žigom Augsburga iz prve polovice 18. stoljeća (pinija) kao i inicijalima majstora I Z u ovalu, dok

Sl. 140. — Senj, Riznica stolne crkve, pokaznica, detalj Sv. Jurja.

su na bazi monstrance urezane valovite linije kontrole čistoće srebra tzv. »Ziselierstich«⁴.

Augsburški majstor Johann Zeckel, koji se spominje od godine 1691. do godine 1728. signirao je na identičan način svoje zlatarske radove⁵, te je po svojoj prilici i ova raskošno ukrašena monstranca u Senju rad tog značajnog augsburškog majstora.

Ova je monstranca publicirana u monografiji »Senj«⁶ slijedećim riječima: »Ova je velika pokaznica za svečane zgode sva od masivna srebra, ali je čitava dobro pozlačena i ukrašena brojnim dragim kamenjem. Na podnožju su slike iz muke Isusove u emajlu. Ovaj vrlo dobri i solidni zlatarski rad ima sve karakteristike zlatarskih radnja za crkvene potrebe u vrijeme baroka polovicom 18. stoljeća. Pokaznica je nabavljena godine 1730. iz legata senjske patricijke Ivke Radić, udovice Miloša Radića, vlastelina senjskog. Ivka Radić umrla je u Senju 21. veljače 1726. godine, a sačuvana je njezina oporuka od 13. veljače iste godine pisana hrvatskim jezikom. Odlomak koji se odnosi na pokaznicu glasi: 'Zatim urdinira i reče, da buduć od svega serca

Sl. 141. — Senj, Riznica stolne crkve, pokaznica, detalj.

poroda neimala, koga bi mogla za ereda svoga imenovati, na čemu da Gnu. Bogu i blaženoj divi Mariji nemože drugač nego hvaliti, i zato pušća i imenuje za svoga univerzal ereda sveti Sakramenat u crkvi kćatedralnoj senjskoj na Bogu čast i slavu da se ima činit i načinit jedna lipa potpunoma i vridna monštranca, skupno tulikaj s tabernakulom, ki služi, kada je ešpožiči-jun...!«

Prema tome je ova monštranca katedrale senjske izrađena od augsburškog majstora Johanna Zeckela između 1726. i 1728. godine, tj, godine smrti majstorove.⁷

2. OSIJEK — ŽUPNA CRKVA PRESLAVNOM IMENU MARIJINOM U DONJEM GRADU

KALEŽ, pozlaćeno srebro

visina 22 cm, promjer baze 18,8 cm, promjer kupe 8 cm

Skladan srebrni i pozlaćeni kalež sa okruglom šesterolisnom bazom ukrašenom iskucanom vrpčastom ornamentacijom. Nodus je u obliku jabuke. Čaška kaleža izvedena je na proboj od gusto isprepletene vrpčaste ornamentike ukrašene buketima ruža i grozdovima. Kupa kaleža je pozlaćena i neukrašena. Na donjoj strani baze urezana je valovita crta (Ziselierstich) kontrole čistoće srebra, dok su na kaležu ugravirana slova: »D. M. S. S. M. S. I. K. 1715«

Ovaj osječki kalež obilježen je mjesnim žigom Augsburga (plodom pinije) iz početka 18. stoljeća i inicijalima majstora I Z u ovalu, dakle na identičan način kao i monumentalna monštranca Johanna Zeckela iz Senja. Prema tome predstavlja i ovaj kvalitetni i pozlaćeni kalež iz Osijeka vrlo vjerojatno rad augsburškog zlatara Johanna Zeckela iz godine 1715.

Činjenica, da se u drugoj polovici 17. stoljeća, pa sve do oko četrdesetih godina 18. stoljeća nabavlja crkveno posuđe za naše crkve, samostane i kapele iz jednog od najznačajnijih evropskih centara zlatarstva — Augsburga —, kao što je to uostalom bio slučaj i u Austriji i u austrijskim nasljednim zemljama, ukazuje nam s jedne strane kako je usprkos političke rascjepkarnosti Hrvatska u to doba bila ipak povezana u jednu jedinstvenu cjelinu umjetničkim i kulturnim utjecajima i dobrima, dok nam ta činjenica s druge strane ukazuje na to, da Hrvatska u pogledu kulturnih tekovina i kulturnih dobara visoke kvalitete nije nimalo zaostajala od ostalih centra tadanje srednje i jugoistočne Evrope.

¹ Ivo Lentić, Radovi augsburških zlatara u Ludbregu i Karlovcu, Vijesti muzealaca i konzervatora, br 2/1971.

² Dr. Ivan Bach, Prilozi poznavanju zlatarskih radova u Hrvatskoj, Peristil, 4/1961, str. 93.

³ Dr. Ivan Bach, Radovi augsburških zlatara Gottlieba Menzela i Johanna Heinricha Menzela iz 1736—1737. godine u biskupskom dvoru u Đakovu — Peristil, 1960, str. 59—62.

⁴ Viktor Reitzner, »Alt Wien, Lexikon, Wien 1952, str. 259.

⁵ Marc Rosenberg, Der Goldschmiede Merkzeichen, Frankfurt am Main 1922, str. 174, br. 756.

Viktor Reitzner, o. c., str. 259.

⁶ Pavao Tijan u »Senja«, Hrvatski kulturni spomenici I, izdanje JAZU, Zagreb 1940, str. 62, bilješka 40.

⁷ M. Rosenberg, o. c., str. 174, br. 756.

Zusammenfassung

ZWEI WERKE AUGSBURGER GOLDSCHMEIDS JOHANN ZECKEL
AUS DER ERSTEN HÄLFTE DES 18. JAHRHUNDERTS
IN OSIJEK UND IN SENJ

von IVO LENTIĆ

Augsburg war eines der wichtigsten und bedeutendsten Zentren der Gold- und Silberschmiedekunst Deutschlands im 17. Jahrhundert, welches mit seinem hervorragenden Erzeugnissen fast den sämtlichen europäischen Markt beherrschte.

Nicht nur der Adel und die Kirche in Österreich, sondern auch das von Österreich politisch, religiös und kulturell stark beeinflusste Kroatien, bestellten im 17.

Sl 142. — Osijek, župna crkva
Preslavnom imenu Marijinom,
Donji grad, kalež, rad Johanna
Zeckela iz godine 1715.

Jahrhunderts und in ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts die profanen und sakralen Gold- und Silbererzeugnisse fast ausschliesslich bei den berühmten Augsburger Meistern.

Noch heute finden wir in den Kirchen und Klöstern des kontinentalen Teiles Kroatiens (Nordwest-Kroatien und Slavonien) wie auch in einem Teile des kroatischen Küstenlandes (Senj) wertvolle Werke der Augsburger Gold- und Silberschmiede aus den 17. und aus der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts, welche uns von den regen Beziehungen und vom starken Einflusse der Augsburger Meister auf die einheimischen Gold- und Silberschmiede Kroatiens bezeugen.

Den schon bekannten und publizierten Werken der Augsburger Meister in Kroatien¹ können wir nun noch zwei bedeutende Arbeiten des Augsburger Meisters Johan Zeckel aus dem Anfang des 18. Jahrhunderts, wie z. B. die monumentale silberne und vergoldete Strahlenmonstranz in der bischöflichen Schatzkammer in Senj, welche mit dem Augsburger Beschauzeichen (den Stadtpier) und den Initialen des Meisters I. Z. im Oval gekennzeichnet ist. Diese wertvolle Monstranz, welche mit Edelsteinen und mit Email-Medaillons geschmückt ist, wurde im Jahre 1730. aus dem Legat der im Jahre 1726. verschiedenen Patrizierwitwe Ivka Radić aus Senj für die Kathedrale dieser Stadt erworben- und von Johann Zeckel zwischen 1726 und 1728. Augsburg verfertigt.

Das zweite Werk Johann Zeckel's stellt der silberne und vergoldete und mit getriebenen Bandornamenten, Rosen und Trauben geschmückte Kelch in der Pfarrkirche des Hl. Namens Mariae in der Osijeker Unterstadt dar, welcher auch mit den Initialen des Meisters, und den Augsburger Beschauzeichen versehen ist und im Jahre 1715. von Johann Zeckel ausgeführt worden ist.

Diese zwei wertvollen Arbeiten Johann Zeckel's bezeugen uns, dass, wenn auch Kroatien im 17. und im 18. Jahrhundert in politischen Sinne so tragisch zerstückelt war, es doch wenigstens durch kulturelle und künstlerische Bande in eine Einheit verbunden war, da man die Werke dieses Augsburger Meisters in zwei so von einander weit entfernten kroatischen Städten wie Osijek in Slavonien und Senj an der Adriatischen Küste zu derselben Zeit wiederfinden.

¹ Dr. Ivan Bach, Prilozi poznavanju zlatarskih radova u Hrvatskoj, Peristil 4/1961.

Dr. Ivan Bach, Radovi augsburških zlatara Gottlieba Menzela i Johanna Heinricha Menzela iz 1736—1737. godine u biskupskom dvoru u Đakovu, Peristil, 1960.

Ivo Lentić, Die Gold- und Silberschmiede Slavoniens in 18. Jahrhundert — Katalog der Ausstellung »Die Kunst Slavoniens in 18. Jahrhundert«, Osijek 1971.

Ivo Hentić, Die Werke der Augsburger Gold- und Silberschmiede in Ludbreg und Karlovac — Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, Zagreb 1971, br. 2/1971.

Sl. 143. — Tvrđava Nehaj u noći osvijetljena reflektorima i bljeskom munje (snimio inž. Srećko Božičević, 1965).

Sl. 144. — Uskoci rastjeruju mletačke galije u Podgorskom kanalu, R. Rosaccio 1598.